

Djelovanje ekonomskih i političkih faktora na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj

Tomić, Janja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:158582>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

Janja Tomić

**DJELOVANJE EKONOMSKIH I POLITIČKIH FAKTORA NA
STRUKTURU IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

**DJELOVANJE EKONOMSKIH I POLITIČKIH FAKTORA NA
STRUKTURU IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Josip Lučev

Studentica: Janja Tomić

Zagreb,
srpanj 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad Djelovanje ekonomskih i političkih faktora na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj, koji sam predala na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Josipu Lučevu, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Janja Tomić

ZAHVALA

Prije svega sam zahvalna Bogu na darovanoj ustrajnosti i posvećenosti te mojoj obitelji i zaručniku na potpori i podršci. Zahvaljujem se svome mentoru doc. dr. sc. Josipu Lučevu na mentorstvu i pomoći pri pisanju ovoga rada.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. DEFINICIJA IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA	2
2.1 VRSTE IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA	4
2.2 DEFINICIJA JAVNIH POLITIKA I POLICY SMJERNICA	5
3. DJELOVANJE EKONOMSKIH FAKTORA	6
3.1 PROCES PRIVATIZACIJE U HRVATSKOJ	6
3.2 GOSPODARSKA DINAMIKA JAVNIH I PRIVATNIH PODUZEĆA	7
3.3 PRODUKTIVNOST RADA I ULAGANJE U ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ – R&D.....	9
3.4 GOSPODARSKA OVISNOST O TURIZMU I DOMAĆOJ POTROŠNJI	10
4. DJELOVANJE POLITIČKIH FAKTORA	11
4.1 INSTITUCIONALNA KVALITETA	12
4.2 STRUKTURA TRŽIŠTA RADA I OBRAZOVNI MODEL	13
4.3 UČINKOVITOST JAVNE ADMINISTRACIJE.....	15
4.4 DRUŠTVENI I POLITIČKI MEHANIZAM FUNKCIONIRANJA NALIK NA BIVŠI SOCIJALISTIČKI REŽIM U DOBU OTVORENOG TRŽIŠTA I KOMPETITIVNOSTI 16	
5. STRUKTURA IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA U HRVATSKOJ	17
6. PRIKAZ MOGUĆIH POLICY SMJERNICA	21
7. ZAKLJUČAK	24
8. LITERATURA	27
9. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	31
10. SUMMARY AND KEY WORDS	31

Popis ilustracija

Grafikon 1: Struktura FDI-a u Hrvatskoj, prikazana prema sektorima, u postocima.....	20
Grafikon 2: Struktura zemalja iz kojih dolazi kapital za FDI u Hrvatskoj, prikazana u postocima.....	21

1. UVOD

Tema izravnih stranih ulaganja (FDI – Foreign Direct Investment) često se pojavljuje u medijima kada se govori o gospodarskom stanju Hrvatske i kada se u Hrvatskoj započinje neka veća investicija koja omogućuje otvaranje novih radnih mjesta i daljnji razvoj hrvatskog gospodarstva. Moglo bi se reći i da je odrasloj populaciji Hrvatske stalo do većeg broja kvalitetnijih investicija budući da nedovoljno visoka primanja i nedostatak radnih mjesta za mladu obrazovanu radnu snagu diljem Hrvatske izvan Zagreba i još nekolicine urbanih područja, vide kao najveći problem, a kvalitetne investicije bi to mogle mijenjati nabolje (Dnevnik.hr, 2023).

Istražujući o utjecaju različitih ekonomskih i političkih faktora na strukturu FDI-a, istaknuli su se izvrsni radovi koji sadržavaju vrijedne podatke o faktorima te su ključni za ovaj rad. Odabrani dokumenti i literatura prikazuju konkretne brojeve i statistike kojima se može ocijeniti uspješnost investicijske politike Hrvatske, ali i kvalitete tih investicija. Pitanje stranih ulaganja nije isključivo ekonomsko pitanje ili pitanje političke ekonomije, već se u ovome radu želi pokazati da više grana javnih politika zahtijeva donošenje kvalitetnih smjernica zbog utjecaja raznih političkih i ekonomskih faktora koji su u posljednje vrijeme sve izazovnije i nepredvidljiviji, a sve to kako bi privlačenje kvalitetnih investicija bilo uspješnije. Zbog toga je tema ovoga rada most koji povezuje čisto ekonomske i političke faktore koji djeluju na strukturu izravnih stranih ulaganja i na mogućnost privlačenja investicija koje nose visoko dodanu vrijednost (Demekas, 2007: 374). Uz to, u radu će biti predstavljene i moguće *policy* smjernice kojima bi se djelovalo na strukturu FDI-a uslijed djelovanja političkih i ekonomskih faktora.

Zbog toga je istraživačko pitanje ovoga rada: Koji ekonomski i politički faktori djeluju na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj? Pitanje je deskriptivne prirode (Halmi, 2013: 204) jer želi opisati konkretne faktore koji direktno djeluju na postojeće stanje investicija u Hrvatskoj. Deskriptivnim se pitanjem želi pružiti detaljna analiza predmeta istraživanja.

Ovdje je riječ o kvalitativnom istraživanju, bez eksperimenta, u obliku dizajna malog N, kao studija jednog slučaja – Hrvatske (Toshkov, 2016). Razlog za opravdati takav izbor jest sveprisutna tema napretka gospodarstva i investicijske klime u Hrvatskoj s kojim se hrvatsko društvo danas suočava, a bitni su različiti faktori za to. U tom tonu, u radu se koristi vrsta kvalitativnog prikupljanja podataka putem selekcioniranja dokumenata. Korišteni su primarni dokumenti, dva zakona važna za konkretiziranje poteza za vrijeme procesa privatizacije

(Hrvatski Sabor, 1991; Hrvatski Sabor, 1996) te sekundarna literatura, tj. već postojeća istraživanja (Pavić i Šundalić, 2021: 86) od kojih je 16 znanstvenih članaka te tri knjige. Pronađena je ključna literatura koja čitatelju daje važne definicije izravnih stranih ulaganja te javnih politika, ali i kreiranja *policy* smjernica (Kerner, 2014; Harms i dr., 2017; Petek i Petković, 2014), a hrvatski su autori istražili proces privatizacije i pretvorbe te ga približili u svojim radovima (Bendeković, 2000; Gregurek, 2001; Šokčević i Dugalić, 2007). Za ovu temu je bitno sagledati više mogućih utjecaja na investicije te promatrati ulogu ulaganja u istraživanja i razvoj te shvatiti što su ključne komponente hrvatskog BDP-a i kakav efekt to stvara (Šonje, 2018; Tomljanović, 2017; Galičić, 2015; Buterin i dr., 2018). Neizostavan dio proučavanja hrvatske ekonomije i politike vezan je za pojavu korupcije te povezanost efikasnosti administracije i obrazovanja u zemlji poput Hrvatske koja je i postkomunistička (Jurčić i dr., 2020; Budak, 2016; Šonje, 2024; Koleva, 2011). Tri knjige korištene u ovome radu dale su ključne podatke vezane za strukturu investicija te faktore koji djeluju, ali i nit vodilju za prikaz mogućih *policy* smjernica (Šonje, 2024; Kotarski i Petak, 2018; Deichmann, 2020).

U nastavku rada, bit će prikazani dijelovi koji su nazvani na sljedeći način: na početku se nalazi definicija izravnih stranih ulaganja, vrste izravnih ulaganja te definicija javnih politika i *policy* smjernica kako bi bilo jasno zašto su na kraju prikazane određene smjernice kako bi se vidio njihov odraz na djelovanje različitih faktora. Zatim slijede idući dijelovi: djelovanje ekonomskih faktora, djelovanje političkih faktora, struktura izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj, prikaz mogućih *policy* smjernica te zaključak. Na kraju se nalazi popis literature, mrežnih izvora i pravnih akata.

Temeljna hipoteza ovoga rada je da ekonomski faktori prikazani kroz proces privatizacije, produktivnost rada, dinamičnost poduzeća te ulaganje u istraživanje i razvoj djeluju na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj zajedno s političkim faktorima izraženima kroz kvalitetu institucija i javne administracije te kroz strukturu tržišta i obrazovanja uz prisutnost ostavštine socijalističkog načina funkcioniranja.

2. DEFINICIJA IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA

Za početak je bitno dotaknuti se definicije izravnih stranih ulaganja - FDI i glavnih vrsta koje postoje. Izravna strana ulaganja su jedna vrsta prekograničnih investicija koje su specifične po tome što su proizvodna sredstva ili imovina u jednoj zemlji u vlasništvu jedne osobe ili korporacije iz druge zemlje. Multinacionalne korporacije su te koje imaju mogućnost stranog

ulaganja u različite zemlje, a same investicije mogu biti u potpunosti nove ili nadograđene na već postojeći kapital u zemlji (Kerner, 2014: 805).

Riječ „strana“ u FDI označava prema analitičarima dvije mogućnosti. Jedna govori da je investicija strana kada je kapital došao sa stranom multinacionalnom korporacijom u drugu zemlju, a druga da se radi o stranom ulaganju kada je kapital kontroliran minimalno u opsegu od 10% pa naviše od strane stranog investitora. Kada je riječ o drugom slučaju, strani investitori mogu koristiti izvor financiranja u zemlji u kojoj ulažu, iako na to jako utječe političko okruženje u zemlji, ali i valutna stabilnost. Nadalje, multinacionalne korporacije koje ulažu u različite zemlje, imaju izuzetno osposobljen kadar koji je u tijeku s političkim i društvenim kontekstom potencijalnih zemalja za ulaganje te se na taj način informiraju na koji način investiranja će se odlučiti (Kerner, 2014: 806).

Riječ „izravna“ u FDI podrazumijeva da postoji većinsko vlasništvo investitora kako bi na taj način mogao imati korporativnu kontrolu potrebnu za nadzor investiranja. Korporativna kontrola je bitna radi dugoročnog obvezivanja koje se odvija ovakvim ulaganjem. Strani investitor djeluje na dvije strane. Prvenstveno, u svojoj zemlji ili unutar zemlje u kojoj je sjedište multinacionalne kompanije ima oformljen upravljački tim koji nadgleda i daje smjernice timu koji je oformljen u zemlji koja prima investiciju. S obzirom da se takvom vrstom investicije, investitor obvezuje na dugoročnu prisutnost u nekom području, s politološkog gledišta, važno je naglasiti da u tom slučaju pažljivo prati političke, institucionalne i gospodarske okolnosti budući da može imati velike troškove uslijed različitih izazova (Kerner, 2014: 806).

Riječ „ulaganja“ u FDI označava alokaciju sredstava ili kapitala tamo gdje se smatra da će dugoročno generirati određenu profit te da će se tijekom vremena, financijski isplatiti investitoru. Ovdje je riječ o velikim ulagačima kojima je cilj diverzificirati svoj kapital te time proširiti svoj utjecaj kojim mogu generirati još veću količinu kapitala tijekom vremena. Investicija kao takva uvijek sa sobom nosi i određene rizike da donese gubitke, ali je i slučaj da određene investicije s velikim potencijalom unatoč riziku, postanu uspješna ulaganja (Kerner, 2014: 807). Nakon operacionalizacije pojma izravnih stranih ulaganja, slijedi objašnjenje vrsta ulaganja koje postoje.

2.1 VRSTE IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA

Vrlo je važno razlikovati tri glavne vrste izravnih stranih ulaganja. *Greenfield* investicije su vrsta ulaganja gdje investitori ulažu kapital u drugu zemlju na način da tim kapitalom kreiraju potpuno novu vrstu pogona ili operativnog potencijala koji do tada nije postojao u toj zemlji primateljici. *Greenfield* ulaganja podrazumijevaju izgradnju novih ureda, tvornica ili postrojenja „od nule“ te zbog toga imaju naziv *greenfield*, budući da se stvaraju iz početka, na novom području. Ovakvim investiranjem, veliki ulagači ulaze na nova tržišta, dakako sa svojim dugoročnim očekivanjima, ali je činjenica da ovime stvaraju nova radna mjesta za širi spektar ljudi. U današnje vrijeme su *greenfield* investicije povezane s novim ulaganjima u ICT sektor, u „zelene“ industrije, zdravstvo i druge 4.0 industrijske grane 21. stoljeća. Ova vrsta ulaganja ima potrebu za visokoobrazovanom radnom snagom koja može odgovoriti na te zahtjeve. Investitori imaju za cilj prenijeti svoja znanja i iskustva u novo područje u kojemu će iznjedrili kapitalno intenzivna dobra koja će direktno utjecati na kvalitetan rast BDP-a zemlje, a zemlja će time još profitirati i na svojoj komparativnoj prednosti kao što je opisano u Teoriji komparativne prednosti Davida Ricarda (Harms i dr., 2017: 6-7). Najnoviji primjer *greenfield* investicije u Hrvatskoj je gradnja tvornice Jabil u Osijeku od strane američkih investitora, koja u planu ima proizvodnju medicinskih protetskih dijelova i mikročipova te matičnih ploča za autoindustriju (Lider.hr, 2023).

S druge strane postoje *brownfield* i portfolio investicije. *Brownfield* ulaganja se odnose na onu vrstu ulaganja gdje investitori kupuju već postojeću imovinu, projekte ili objekte u drugoj zemlji te su usmjereni na ponovni razvoj i obnovu novostečene imovine. Takva ulaganja najčešća su u prehrambenoj industriji, tekstilnoj industriji, u turizmu gdje se ulaže u već postojeće hotele ili turističke sadržaje kako bi se dalje s manjim preinakama koristili za daljnje prihode, a često se vežu i uz energetski te rudarski sektor (Harms i dr., 2017: 7-8). Svježiji primjer preuzimanja u turizmu je prodaja Liburnia Riviera Hotela iz Opatije njemačkoj tvrtki Gitone (tportal.hr, 2019). Portfolio investicije su slične, ali s drugačijim metama ulaganja. Tu se radi o alokaciji sredstava putem obveznica, dionica, financijskih fondova ili nekretnina kako bi se diverzificirala imovina, smanjio rizik i optimizirali prinosi. Tipično portfolio ulaganje je u bankarskom sektoru, gdje jedna inozemna banka može kupiti postojeću banku u drugoj zemlji te time prinose vraćati u zemlju maticu (Harms i dr., 2017: 7-8). Vrlo dobar primjer za to su prodaja Privredne banke Zagreb Intesa San Paolo Grupi i Zagrebačke banke UniCreditu, gdje su obje talijanske banke (tportal.hr, 2016).

Iz navedenih podataka, može se zaključiti da je bitno za gospodarstvo jedne zemlje pa tako i Hrvatske, da ima kvalitetnu i konkurentnu strukturu izravnih stranih ulaganja. Velika je razlika u tome hoće li prednjačiti *greenfield* investicije ili pak *brownfield* investicije, portfolio kao takve mogu biti i stavljene sa strane. Autori Harms i dr. su u svome istraživanju pokazali da volumen *greenfield* izravnih stranih ulaganja pokazuje kako zemlja domaćin proširuje temeljni kapital svoje zemlje, a da *brownfield* investicije daju najviše prinosa kupcima tvrtke. Njihov zaključak je da: „...svaki dolar *brownfield* investicije ima slabiji učinak na gospodarski rast od dolara *greenfield* ulaganja. Stoga je učinak rasta *greenfield* izravnih stranih ulaganja mnogo jači od učinka jedne *brownfield* investicije“ (Harms i dr., 2017: 14). Međutim, kakve će investicije zemlja privući ovisi o različitim ekonomskim i političkim faktorima o kojima investitori razmišljaju prilikom ulaganja vlastitog kapitala u prekograničnim područjima. Zato će u nastavku rada biti prikazani određeni ekonomski i politički faktori koji utječu na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj kao studiji slučaja. Predstavljena su četiri ekonomska i četiri politička faktora koja su snažnog djelovanja na investicijsku klimu, ali i ostale procese u državi.

2.2 DEFINICIJA JAVNIH POLITIKA I POLICY SMJERNICA

Javne politike su institucionalizirane politike koje jedan politički sistem kreira te njima rukovodi. Najlakše ih je predstaviti kao zasebne resore koji čine državnu vlast te koji su temelj upravljanja državom. Može ih se podijeliti u pet glavnih skupina, među kojima su ekonomske politike, klasični državni resori, posebne sektorske politike, socijalne politike te ostale politike (Petek i Petković, 2014). Svaki se javnopolitički proces sastoji također od pet faza kojim se kreira jedna javna politika. Prva faza je postavljanje određene teme u agendu ili dnevni red, druga je faza formulacija politike, treća legitimacija, četvrta implementacija, a peta evaluacija. Važnost neke politike ili teme već se vidi u samom dolasku na dnevni red, a formulacija javnih politika jest ona faza koja je ključna za osmišljavanje novih mehanizama kako bi se ostvarili ciljevi javne politike, time se kreiraju nove *policy* smjernice. Kako bi ovaj rad dao i dodatne uvide, bit će prikazane moguće *policy* smjernice nakon opisivanja djelovanja ekonomskih i političkih faktora. Građani najviše osjete samu fazu implementacije jer se odražava na njih, a provođenje kvalitetne evaluacije je bitno za uočavanje nedostataka kreirane politike u provođenju te izvlačenje pouka kako ih unaprijediti u budućnosti (Petek i Petković, 2014).

3. DJELOVANJE EKONOMSKIH FAKTORA

U ovom dijelu rada predstavljena su četiri ekonomska faktora koja se ističu kako u drugim istraživanjima, tako i u javnosti kao jedni od glavnih determinanti utjecaja na investicijsku strukturu Hrvatske. Iako postoji još faktora koji bi se mogli promatrati za ovaj slučaj, radi strukture ovoga rada, četiri primjera se smatraju dostatnima za prikazivanje problematike ovog istraživanja. Kako bi cijela priča imala svoj početak, prvo će biti govora o procesu privatizacije koji se u Hrvatskoj službeno provodio do kraja 90-ih godina 20. stoljeća, a koji je ostavio iza sebe vidljiv utjecaj na daljnji gospodarski razvoj (Bendeković, 2000). Zatim će biti riječ o gospodarskoj dinamici javnih i privatnih poduzeća koji svoj učinak reflektiraju na investicijsku privlačnost (Šonje, 2019), treći faktor se odnosi na produktivnost rada te na ulaganje u istraživanje i razvoj – R&D (Gelo i Družić, 2015; Tomljanović, 2017) te četvrti faktor koji se odnosi na gospodarsku ovisnost o prihodima od turizma i o domaćoj potrošnji (Tica, 2020).

3.1 PROCES PRIVATIZACIJE U HRVATSKOJ

Privatizacija je prvi faktor koji je naveden jer započinje upravo početkom 1991. godine, u tijeku hrvatskog osamostaljenja, a okvirno je trajala jedno desetljeće gdje je za svoj cilj imala pretvoriti poduzeća koja su u državnom ili u društvenom vlasništvu u privatna poduzeća, tako prilagođavajući strukturu poslovanja novim okolnostima, odnosno, otvoriti se slobodnom tržištu, urediti kapitalistički ekonomski mehanizam i tako izaći iz ere socijalističkog gospodarenja (Bendeković, 2000: 57). Privatizacija je zahvaćala tranzicijske zemlje koje su se okretale ka tržišnom gospodarstvu pa je tako i Hrvatska bila ta koja je ušla u taj proces. Dok je tekao proces privatizacije, njegov glavni cilj je bila promjena gospodarske strukture koja će iznjedrili poboljšanje ili promjenu raznih ekonomskih odrednica, no, ipak su se velikim dijelom politički akteri nametnuli kao protagonisti priče, svojim usmjeravanjem čitavog procesa (Gregurek, 2001: 156). No, budući da je cilj privatizacijskog procesa transformacija tržišta, u ovome radu je dobila mjesto unutar ekonomskih faktora.

Hrvatska je među ostalim tranzicijskim zemljama, imala jedinstvenu situaciju. Naime, tijekom tranzicije, živjela je teški Domovinski rat koji je kroz svojih pet godina utjecao na ekonomsku stabilnost, na ljudske živote i pozicioniranje na globalnoj skali. Uz to, ostalo joj je specifično uređenje iz bivše Jugoslavije tj. koncept samoupravnog vlasništva gdje su se poduzeća i njihovi upravljački timovi već vodili tržišnim ponašanjem (Šokčević i Dugalić, 2007: 105). Kada je donesen Zakon o pretvorbi društvenih poduzeća, započela je prva etapa privatizacije u

Hrvatskoj (Hrvatski Sabor, 1991). Problem ovoga zakona jest to da je donio odluku da se društvena poduzeća pretvore u državna, a ne da postanu privatno vlasništvo. Time su mali dioničari ostali najviše oštećeni, a struktura menadžmenta poduzeća nije se previše mijenjala, nego su sada ti isti samo bili produžena ruka države. Ljudi na vrhu struktura dolazili su iz istih krugova, samo su se izmjenjivali što znači da je i dalje na snazi bio jak klijentelizam, zbog kojeg stručnjaci izvan tih krugova nisu imali pristupa. Hrvatska se država pravdala teškim ratnim okolnostima, suočavanjem s iznimno visokim deficitom i nestabilnom ekonomskom situacijom te da je zbog toga željela kontrolu nad poduzećima (Šokčević i Dugalić, 2007: 123).

Druga faza privatizacije je započela 1996. godine donošenjem Zakona o privatizaciji (Hrvatski Sabor, 1996) kojim se krenulo u prodaju poduzeća u privatne ruke. U ovoj fazi su se pojavili slučajevi namjernog srozavanja produktivnosti i kvalitete poduzeća kako bi se po što nižoj cijeni prodala zainteresiranima, kuponska prodaja dionica širem sloju građana nije dovela do pravednog pristupa tih istih građana i onih koji su bili najbliži političkoj eliti, stvorila se velika nezaposlenost, ratni nemiri i već posljedice završavajućeg rata bile su snažne na infrastrukturu i strukturu stanovništva zbog velike pogibije. Takvim načinom pogodovanja tijekom privatizacije, stvorile su se socijalne nejednakosti, novi vlasnici nisu imali tendencije snažnog dodatnog razvoja poduzeća ulažući u tehnologiju i otvorenost kompanija razvijenim gospodarskim zemljama, a nepodobni stručnjaci, inženjeri i znanstvenici nisu imali zajamčeni jednaki pristup poslovima u ovim poduzećima, ali ni u javnoj administraciji (Šokčević i Dugalić, 2007: 131-136).

Sve se to negativno odrazilo na priljev stranih izravnih ulaganja, a nije bilo niti dovoljno domaćeg ulaganja. Strani investitori nisu pokazali zainteresiranost za zastarjeli način proizvodnje. Autori Šokčević i Dugalić navode što je ovakva privatizacija učinila investicijama:“ bijeg stranih ulagača zbog ratnog rizika te neprofitabilnost poduzeća zbog zastarjele tehnologije i gubitka tržišta“ (Šokčević i Dugalić, 2007: 152). Dakle, na samom početku samostalnosti i neovisnosti, ostaci starih političkih struktura te novih s istim interesima, doveli su do upropaštenog procesa privatizacije koji je loše utjecao na ekonomsku sliku Hrvatske pa tako i na investicijsku klimu.

3.2 GOSPODARSKA DINAMIKA JAVNIH I PRIVATNIH PODUZEĆA

Nastavno na prethodnu misao, ovdje će biti prikazana gospodarska dinamika javnih i privatnih poduzeća. Neka od najvažnijih javnih poduzeća u kojima država ima većinsku kontrolu su Hrvatske željeznice, JANAF, Hrvatske autoceste, Hrvatska elektroprivreda i Hrvatske šume.

Autor Velimir Šonje u svome poglavlju unutar zbornika profesora Petaka i Kotarskoga iznosi činjenicu koju je OECD izračunao za Hrvatsku, a to je da su privatna poduzeća u Hrvatskoj izrazito učinkovitija od javnih poduzeća. Većina javnih poduzeća se susreće s preprekom osiguravanja potrebnih sredstava za troškove isključivo iz svoga prihoda, dok privatnici za razliku od njih s manje uloženog kapitala uspijevaju uprihoditi puno veću dobit i time daju *boost* hrvatskom gospodarstvu (Šonje, 2018: 212).

U Hrvatskoj je pomalo teško referirati se samo na ekonomsku pozadinu određenih čimbenika jer svuda se vidi utjecaj politike. Tako autor navodi da problematika javnih poduzeća leži i u tome što se u vodstvu tih tvrtki izmjenjuju politički podobni ljudi kako dolaze promjene na izborima te da je snažna klijentelistička, hijerarhijska struktura. To čini okruženje nisko kompetitivnim gdje rade ljudi ljubitelji zone komfora te ne postoji konkretna želja za privlačenjem modernih i tehnološki naprednih inovacija. S druge strane, u privatnim poduzećima važan je učinak, kvaliteta performansa, inovativnost, opstojnost na tržištu među konkurencijom. Takva situacija dovodi do toga da se više investicija ostvaruje u privatnom sektoru, što dakako jest cilj slobodnog tržišta, ali, javna poduzeća izuzetno kaskaju u tom procesu, a dio su jednih od najvažnijih sektora današnjice poput energetike i mobilnosti što znači da su dio važnih javnih infrastrukturnih investicija (Šonje, 2018: 214-217).

Autor Šonje se ove godine u članku na arhivaanalitika.hr osvrnuo na blagu promjenu dinamike unutar javnih poduzeća za koje smatra da su rezultat hrvatskog približavanja pristupanju OECD-u. Također navodi da priča o nastavku privatizacije spomenutih javnih poduzeća ne nailazi na politički plodno tlo, ali i da je u trenutnim okolnostima nemoguća te da se treba fokusirati na postojeće stanje stvari i njega mijenjati. Javna poduzeća su u 2023. godini počela smanjivati broj zaposlenih što je pozitivno jer su statistike pokazivale veliku neefikasnost u zaposleničkoj strukturi javnih tvrtki, ali i to se može povezati s iznimnim rastom privatnog sektora u zadnje tri godine gdje su plaće izuzetno narasle te javna poduzeća gube privlačnost koju se nekada imala. Isto tako, sve više do izražaja dolazi potreba za obrazovanim ljudima s kompetencijama potrebnim za zahtjeve modernog tržišta kako bi mogli ostvariti strateška ulaganja. Od 2018. do 2022. godine povećao se udio javnih poduzeća u korporativnim investicijama što je potaknuto pravom korištenja sredstava iz fondova Europske unije, ali i različitim mogućnostima multilateralnog financiranja iz određenih izvora (Šonje, 2024).

Ovi zadnji trendovi pokazuju kako zahtjevi tržišta dovode do toga da se i javna poduzeća moraju orijentirati ka modernizaciji i inovativnosti kako bi bila u stanju ostvariti nova ulaganja i održavati profitabilnost. Zato je sprega između javnog i privatnog svijeta bitna jer rast privatnog

sektora i njegova sposobnost privlačenja investicija, potiče javni sektor na djelovanje (Šonje, 2018: 224). Budući da se ovdje kao glavne reference navode gospodarska produktivnost i ulaganja te naglasak na inovativnosti, upravo će se idući faktor baviti tom problematikom i približiti stanje u Hrvatskoj.

3.3 PRODUKTIVNOST RADA I ULAGANJE U ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ – R&D

Važna mjera gospodarstva je i faktor produktivnosti. Dok se u tradicionalnoj ekonomskoj misli govori o ograničenim čimbenicima poput zemlje, rada i kapitala koji proizvode određenu vrijednost, u modernoj se ekonomiji ne mora nužno povećavati rad i kapital kako bi se ostvarili veći *outputi*, a to je moguće zbog tehnološkog napretka i inovacija. Upravo se tako definira ukupni faktor produktivnosti jer ne mora se naglasiti koliko je *inputa* uloženo da bi se dobio određeni *output* (Gelo i Družić, 2015: 328). Ukupni faktor produktivnosti se stoga mjeri po radniku, tako se izražava, a očigledno je da na taj broj utječu i različiti utjecaji koji ne moraju imati uvijek konkretnu vezu s radnicima. No, prema podacima Svjetske banke, Hrvatska ima tri puta manji ukupni faktor produktivnosti po radniku od Njemačke. S jedne strane jasno je da hrvatski radnik nema istu produktivnost, ali s druge strane važno je naglasiti da je tip njemačkog gospodarstva industrijski orijentiran, a hrvatski uslužno (World Bank, 2020).

Ovome u prilog ide i podatak iz istraživanja autora Gele i Družića iz 2015. godine kako je ukupna faktorska produktivnost u hrvatskoj prerađivačkoj industriji pala za oko 10%, a ta sama industrija je važan sektor za Republiku Hrvatsku zbog svog udjela u BDP-u. Tercijarnom sektoru, odnosno uslužnim djelatnostima raste produktivnost zbog snažnog fokusa i prihoda od turizma o čemu će biti riječ u radu. Svjetska banka zaključuje kako Hrvatska ima jedan od najnižeg ukupnog faktora produktivnosti među zemljama Srednje i Istočne Europe zbog deindustrijalizacije i velikog oslanjanja na turističke prihode, a da zbog toga ima teškoće ostvariti veća izravna strana ulaganja te snažnije ulaganje u istraživanje i razvoj (Svjetska banka, 2020).

U 2022. godini Hrvatska je izdvojila iz državnog proračuna u istraživanje i razvoj 1,43 % BDP-a. S druge strane, cilj Europske unije je da države ulažu barem 3% BDP-a u R&D kako bi se uspio ispuniti puni potencijal produktivnosti, zelene te digitalne tranzicije (eurostat.eu, 2024). Ovaj problem nedovoljnog ulaganja povlači za sobom više povezanih stavki. Jedna od njih je i neprilagođena struktura obrazovanog stanovništva stvarnim potrebama tržišta, što će biti posebno obrađeno u ovome radu, zatim, izostanak potrebne komercijalizacije produkata u koje

se ulaže i koji se smatraju glavnim ciljevima te nisu uvijek uspješno povezani sa stvarnim gospodarskim rastom i razvojem (Tomljanović, 2017: 146).

Stranim poduzećima, posebno onim najrazvijenijim je od velike važnosti ulaganje u R&D jer time osiguravaju daljnju konkurentnost na tržištu, ali i dolaze u poziciju da zapravo i stvore novi proizvod ili uslugu koja u potpunosti može promijeniti dotadašnje tržište. Ali, takvi ulagači traže područja u kojima postoji „glad“ za inovativnošću, gdje društvo i politička vlast ulažu napore kako bi privukli takva ulaganja, što uključuje i dovoljan broj obrazovane radne snage. Isto tako, važno je naglasiti političku proaktivnost koja će poticati domaće i strane ulagače na nova ulaganja i to tako što može raditi na fleksibilnijim zakonima, regulacijama ili poreznim obavezama (The Economist, 2016). Izuzetan primjer investiranja u R&D je Izrael koji je prema statistikama u 2022. godini uložio čak 4,8% BDP-a u R&D (Statista.com, 2023). Međutim, Izrael je jedna od najrazvijenijih zemalja na svijetu. Gledajući usporedbu s drugim post-socijalističkim, europskim zemljama, Slovenija je 2022. uložila 2,18% BDP-a, što je skoro prosjek EU-a od 2,24%, a Češka Republika je izdvojila 1,96%. Iz Hrvatske udruge poslodavaca pozivaju na još veće ulaganje u R&D jer se na taj način može povećati izvoz visoke tehnologije u srednjem roku što može imati odličan utjecaj na cjelokupnu sliku hrvatskog gospodarstva (Lider.hr, 2024).

3.4 GOSPODARSKA OVISNOST O TURIZMU I DOMAĆOJ POTROŠNJI

Hrvatska je u velikoj ovisnosti o turizmu. Naime, turizam kao takav donosi veliki prihod BDP-u, što državi pomaže u njenom rastu, ali dugoročno nedostaje konkretna strategija turističkog razvoja. Hrvatski se turizam temelji na ponudi mora, sunca i većinskog smještaja u privatnim apartmanima koji u Hrvatskoj učvršćuje rentijerski mentalitet. Nije razvijen koncept održivijeg turizma ili turizma s više rangiranog hotelskog smještaja uz još raznovrsniju ponudu turističkih aktivnosti. No, unatoč tome, za sada generira značajnu dobit koja uvelike pripomaže gospodarstvu Hrvatske. Činjenica je da je ovakva turistička usluga izvozno orijentirana budući da je postotak noćenja stranih turista oko 90%. Važno je spomenuti i da se glavnina prihoda turizma odvija u središtu turističke sezone u trajanju od lipnja do kraja rujna jer 75,5% dolazaka se ostvari u tom razdoblju s 85,7% sveukupnog turističkog noćenja (Galičić, 2015: 93).

Da bi se ostvarila priča o održivijem turizmu koji ima prostora za napredak, potrebne su kvalitetne investicije, ne samo one koje će uložiti u već postojeće objekte i sadržaje, već onaj tip ulaganja koji ima mogućnost daljnjeg razvoja i generiranja višeg i stabilnijeg prihoda (Galičić, 2015:94). Pozitivna je vijest zato najava Valamara da kreće u izgradnju luksuznog

hotelskog kompleksa Pical s pet zvjezdica i brojnim sadržajima u Poreču te u najveću investiciju sličnog koncepta na otoku Rabu (Večernji.hr, 2024). Pandemija korona virusa pokazala je krhkost oslanjanja na turistički sektor, iako je Hrvatska zbog povoljnog epidemiološkog stanja i manjih mjera uspjela bolje od drugih mediteranskih konkurenata završiti pandemijsku ljetnu sezonu 2020. godine. Svejedno se pokazalo da je turizam na udaru eksternih čimbenika na koje sama država i njezini pojedinci ne mogu utjecati, stoga je bitno razvijati industrijsku komponentu zemlje i privući investicije koje mogu proizvesti povoljne okolnosti (arhivanalitika.hr, 2021).

Bruto domaći proizvod ili BDP izražava se formulom osobne potrošnje, investicija, državne potrošnje te razlike uvoza i izvoza (Finance.hr, 2021). Makroekonomski agregat u Hrvatskoj koji čini 60% udjela u hrvatskom BDP-u je osobna potrošnja. Činjenica je da se u Hrvatskoj smanjuje broj stanovnika, da su ekonomske, sigurnosne i zdravstvene krize sve češće te rezultiraju stezanjem potrošnje od strane građana. Zbog toga se dugoročno oslanjanje na osobnu potrošnju kao generatora BDP-a mora promijeniti. Ono što je pozitivno u vezi rasta osobne potrošnje je i da se kvaliteta te standard života građana diže, što znači da se može vidjeti pozitivna korelacija s rastom plaća, povoljnijeg kreditiranja i konvergencije s jezgrom Europske unije (Buterin i dr., 2019: 271-273; 283). Da bi druge komponente BDP-a generirale njegov rast, posebno investicije, potrebne su značajne *policy* promjene, zbog toga autorica Buterin sa suradnicima zaključuje: "... nužno je osigurati poticajan institucijski okvir za rast domaćih i inozemnih investicija te veću izvoznu orijentaciju" (Buterin i dr., 2019: 283). Na to se može nadovezati i analiza glavne analitičarke Raiffeisen banke, Zrinke Živković Matijević koja je za Lider u veljači 2024. navela: "Rast zasnovan na potrošnji i snažnom oslanjanju na turizam zasigurno nije ni poželjan, a ni održiv, pa već u srednjem roku mora biti popraćen strukturnim (i nužnim) prilagodbama, jačanjem vladavine prava i institucija, što u konačnici vodi ka poboljšanju poslovnog okruženja, a time i investicija, povećanju ulaganja u istraživanje i razvoj, inovativnom kapacitetu temeljenom na znanju i rastu produktivnosti" (Lider.hr, 2024). Na tragu ovih analiza, u nastavku rada slijede četiri politička faktora sa snažnim utjecajem na visinu i strukturu izravnih stranih ulaganja.

4. DJELOVANJE POLITIČKIH FAKTORA

Ekonomski faktori nisu jedine determinante koje utječu na dolazak i kvalitetu strukture izravnih stranih ulaganja. Oni su isprepleteni s različitim političkim faktorima, stoga je njihovo međudjelovanje to koje se mora uzeti u obzir. Kada se uzmu u obzir prikazani ekonomski faktori u ovome radu te njihovo kretanje u Hrvatskoj, vidljivo je da se uz njih vežu politički faktori koji su temeljni uzrok ekonomskih rezultata i očekivanja. I u ovome dijelu rada su zamišljena četiri politička faktora koja se smatraju ključnima za objašnjavanje političkog utjecaja na strukturu FDI-a. Prvi politički faktor koji je spomenut je institucionalna kvaliteta (Jurčić i dr. 2020, Budak, 2016), drugi politički faktor se odnosi na strukturu tržišta rada i obrazovni model (Šonje, 2024), treći je vezan za učinkovitost javne administracije (Šonje, 2024) te zadnji politički faktor koji se odnosi na društveni i politički mehanizam funkcioniranja nalik na bivši socijalistički režim u dobu otvorenog tržišta i kompetitivnosti (Koleva, 2011).

4.1 INSTITUCIONALNA KVALITETA

Kvaliteta institucija pokazuje se kao jedna od glavnih determinanti u privlačenju kvalitetnih stranih investicija. Stranim investitorima je od velike važnosti političko okruženje koje može otežati ili olakšati dolazak i razvoj stranog kapitala. Kvaliteta institucija očitava se kroz nekoliko segmenata među kojima su najvažniji korupcija, odnosno indeks percepcije korupcije, funkcioniranje pravne države, učinkovito upravljanje državom gdje vlast donosi *policy* mjere u skladu s potrebama tržišta. Hrvatska je jedna od post-tranzicijskih zemalja kojoj je otvorenost ka stranim ulaganjima od strateške važnosti jer time povećava svoju konkurentnost i otvara se potrebnim tehnologijama i znanjima ključnima za gospodarski razvoj. Istraživanja koja prate odnos institucionalne kvalitete i FDI-a, pokazuju da postoji važna korelacija između njih. Upravljačka kvaliteta države reflektira se u njezinoj sposobnosti da se vodi meritokratskim kriterijima prilikom zapošljavanja u institucijama ili dodjeli poslova u javnoj nabavi (Jurčić i dr., 2020: 44-47).

Hrvatska je prema indeksu percepcije korupcije za 2023. godinu rangirana 57. mjestom od ukupno 180 zemalja za koje se mjeri indeks. Ispred Hrvatske se nalaze zemlje poput Ruande i Bocvane, a na vrhu prednjače zemlje s najboljim indeksom poput Danske i Novog Zelanda, dok su iza Hrvatske i Bugarska, i Rumunjska, ali i Crna Gora (transparency.org, 2024). Raširene koruptivne aktivnosti djeluju poražavajuće na širi sloj građana koji nema pristup mreži koja zahtijeva povlašten odnos te mogućnost sudjelovanja u korupciji. To utječe na političko i društveno nezadovoljstvo, odlazak mlade i obrazovane radne snage, a rezultira nedovoljno kompetitivnim ljudskim resursima na ključnim funkcijama. Sve to daje negativnu sliku

potencijalnom stranom investitoru koji u tom slučaju nema dovoljno obrazovanog kadra s kojim bi u zemlji primateljici mogao kvalitetno izvesti ulaganje. Uz to je često i nekvalitetno funkcioniranje pravne države gdje oni koji su dokazano oštetili državni proračun, tj. građane, ne bivaju pravedno sankcioniranima zbog snažne političke zaštite. Analize istraživanja pokazuju da zemlje sa slabim institucijama i visokom korupcijom slabije privlače izravna strana ulaganja što posljedično znači da i kvaliteta tih investicija ne može ispuniti puni potencijal (Jurčić i dr., 2020: 47-54).

Jedan loš pokazatelj institucionalne kvalitete u Hrvatskoj je i postupak javne nabave gdje se ne kontrolira zakonitost 90% slučajeva javne nabave. To je sustav kroz koji se godišnje ukrade nekoliko milijardi nekadašnjih kuna, a koje nitko ne prati. Naime, događa se da nakon završetka natječaja, cijena usluge naraste i za 50% što nikako nije u skladu sa zakonom, a za samo 7% slučajeva se pokrene žalbeni postupak (Forbes.hr, 2024). Takva količina novca nije mala za hrvatski proračun te bi kao takva činila veliku razliku kada bi se transparentno i zakonito raspoređivala. Činjenica je da su djelatnici javne uprave skloni koruptivnim aktivnostima ako imaju takve sklonosti te ako imaju koristi, budući da su oni ti koji odlučuju o dodjeli natječaja. Koruptivne metode uništavaju pravednu konkurenciju i jednak pristup natjecanju za sve natjecatelje, zbog toga su troškovi izuzetno povećani što najviše utječe na građane jer oni su porezni obveznici koji izdvajaju svoj novac za te radnje, ali i sve to povećava poslovni rizik (Budak, 2016: 311-315).

Profesori Kotarski i Petak opisuju takvo stanje Hrvatske kao zatočene države od strane pobjedničkih elita 90-ih godina koje su stvorile klijentelističku i koruptivnu mrežu koja je spriječila razvijanje potrebnih ekonomskih i političkih reformi kako bi osigurali vlastitu korist nauštrb drugih građana Republike Hrvatske, koji nemaju jednak pristup institucijama te radnim mjestima, gdje je takvo stanje poznato i pod nazivom kao ortački kapitalizam (Kotarski i Petak, 2018).

4.2 STRUKTURA TRŽIŠTA RADA I OBRAZOVNI MODEL

Struktura tržišta rada u Hrvatskoj bori se sa silnim promjenama koje se odvijaju na globalnom tržištu, ali i unutar hrvatske populacije. Trenutno je stanje takvo da na jednog umirovljenika u Hrvatskoj dolazi tek 1,35 zaposlenih, dakle gotovo samo jedan zaposleni izdvaja svojim radom potrebe za jednog umirovljenika (mirovina.hr, 2023). Takav sustav je pred pucanjem i teško može biti održiv. No, zašto je takva situacija? Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, podaci su pokazali da se u deset godina iselilo 370 000 stanovnika (Večernji.hr, 2021).

Većina tih ljudi su radno sposobni ljudi mlađe dobi koji bi trenutno popunjavali nesrazmjer umirovljenih i zaposlenih. Isto tako, u Hrvatskoj postoji zaostajanje u zaposlenosti od 11 postotnih bodova mlađih žena do 25. godine za prosjekom Europske unije kod žena iste dobi. Nije bolja situacija niti sa ženama dobi od 55. do 64. godine od kojih je zaposleno samo njih 49%. Problem je i veliki broj ratnih umirovljenika. Za mnoge su postojali opravdani i razumni razlozi da nakon završetka rata dobiju umirovljenje, ali, ostao je određeni broj muškaraca koji su radno sposobni i kojima bi to i koristilo u njihovom povratku u normalnost, ali su umirovljeni te su do sada i stvorili pasivnost koju se ne može lako mijenjati (Šonje, 2024: 70-73).

U Hrvatskoj svakako postoji i dalje snažna praksa prijevremenog umirovljenja koja otežava zadržavanje radnika na tržištu rada te sve to pridonosi stvaranju manjka radno sposobnih ljudi. Hrvatsko se stanovništvo iseljavalo te se još uvijek iseljava u potrazi za višim dohotkom, boljim standardom života te većim mogućnostima razvoja karijere. Iako je trenutno aktualna tema problematike stambenog rješenja za mlade i obitelji, Hrvati koji se iseljavaju svakako sele u zemlje s još većim troškovima, ali idu prema kapitalu, idu tamo gdje je tržište dinamičnije, gdje se investicije i novi projekti odvijaju efikasnije. No, statistike pokazuju da se i određeni broj hrvatskih iseljenika vraća, ali i da je Hrvatska postala primamljiva zapadnim digitalnim nomadima zbog kvalitete života. Pokušava se nadomjestiti i potreban broj radnika useljavanjem radnika s područja Jugoistočne Azije, međutim, to se odvija brzo, a država još nije ustanovila programe asimilacije, prilagodbe doseljenika, ali i Hrvata na novonastalu situaciju, nedostaje određeni vid kontrole tog procesa, koji ipak je nužan (Šonje, 2024: 74-76).

U hrvatskom obrazovnom modelu ističe se potreba praćenja impulsa tržišta rada, da se jasno definiraju deficitarna zanimanja jer trenutno postoji nesrazmjer između traženih vještina i obrazovanja. U srednjoškolskom sustavu postoji problem zasićenosti učenika gimnazijskih programa koji ne zadovoljavaju tražene gimnazijske kriterije, a strukovno se obrazovanje ne prilagođava dovoljno tržištu, ali se i ne prezentira kvalitetno budućim srednjoškolcima. Sustav je takav da nema pravednog vrednovanja. U visokoškolskom sustavu Hrvatska pak zaostaje za europskim prosjekom te bi trebala raditi na većoj uključenosti u fakultetsko obrazovanje, ali ne na dosadašnji način gdje postoji zasićenost studenata na smjerovima koji nisu deficitarni (Šonje, 2024: 92-97). Ovi podaci su dio političkih faktora jer država je ta koja ima upravljačku sposobnost, odnosno *policy* kreatore i odlučitelje koji jedini mogu utjecati na mijenjanje javnih politika. Obrazovna politika te politika rada su ključne javne politike jedne države budući da stvaraju temelj državnog funkcioniranja. Stranim i domaćim investitorima je bitno imati na raspolaganju radno sposobno i obrazovano stanovništvo kako bi mogli biti dijelom

investicijskog procesa, posebno u najkvalitetnijim *greenfield* investicijama koje stvaraju nova znanja i tehnološki napredak. Stoga je i u Hrvatskoj potrebna promjena *policy* smjernica.

4.3 UČINKOVITOST JAVNE ADMINISTRACIJE

Učinkovitost javne administracije jedan je od glavnih pretpostavki uspješnog privlačenja kvalitetnih investicija. Administracija je prva postaja svakog investitora kada pokušava pokrenuti određeni projekt. Ako je riječ o stranom investitoru, još mu je bitnije da u stranoj zemlji nailazi na efikasnost i pristupačnost administrativnih službenika te da su regulacije poslovanja jasne i ne uvelike komplicirane. Prvo treba spomenuti još nedovoljan stupanj digitalizacije javne administracije u Hrvatskoj, iako se poboljšanja polako uviđaju budući da je na snazi provedba digitalne tranzicije na razini Europske unije u okviru Next Generation EU plana. Međutim, postoji snažan nesrazmjer između digitalizacije privatnog i javnog sektora u Hrvatskoj gdje je privatni sektor uspješnije digitaliziran te je bitno da javni sektor uhvati korak s privatnim budući da je on taj koji odgovara pred ulagačima. Investitori imaju primjedbu da se još uvijek previše birokratskih zahtjeva ne može izvršiti digitalno, već fizički na licu mjesta. To biva usko povezano s činjenicom da se birokratski zahtjevi koji bi mogli biti napravljeni na jednom mjestu, moraju izvršiti na nekoliko zadanih točaka. Zbog takvog nedostatka fleksibilnosti i manjka potrebne digitalizacije, investitori se susreću sa više niže rangiranih službenika koji učestalo ne znaju za poslove onih drugih, stoga se događa i šum u komunikaciji te na vidjelo izlazi njihova nekompetentnost, a put do više rangiranih službenika ide prvo od najnižih razina (Šonje, 2024: 103-107).

Zbog takvog načina funkcioniranja, obilježje hrvatske javne administracije je sporost. Takva mreža desetaka i stotina zaposlenih na neadekvatan način ne može doprinijeti investicijskoj klimi. No, država teško rješava taj problem budući da su mnogi zaposleni politički podobni zaposlenici koji u tom slučaju „okreću“ leđa onima koji su ih i doveli na ta radna mjesta. Kao što je već napomenuto u odjeljku o korupciji unutar javne nabave, tako se i tu događa moguća koruptivna strana javnih službenika koja ometa funkcioniranje institucija i uspješno poslovanje države. Strani ulagači spominju da je jedna od prepreka i nepredvidljivost koja se pojavljuje u primjeni zakona i propisa. Mijenjanjem političkih struktura te zbog drugih političkih okolnosti, česte su promjene propisa što otežava ulagačima praćenje potrebnih koraka kako bi ostvarili svoje ciljeve (Šonje, 2024: 107).

Iako se zadnjih godina osnivaju različiti poduzetnički inkubatori i poduzetničke zone u Hrvatskoj, njihova je karakteristika da su vrlo fragmentirani, budući da su većinom ustanovljeni na lokalnim razinama te nemaju dobru međusobnu komunikaciju i razmjenu podataka. Operiraju u nekoliko različitih zatvorenih sfera što može odmoći u efikasnosti rada. Ono što se još vidi kao nedostatak je izostanak uređenih statistika i baza podataka važnima za investicijske projekte koji bi ove poduzetničke zone i inkubatori trebali moći iznjedruti, a investitori bi iz takvih podataka lakše dolazili do kontakata lokalnih partnera važnih za nabavu prilikom razvoja strateškog ulaganja (Šonje, 2024: 107-109). No, nije uvijek sve negativno, unatoč nedostacima s kojima se susreću poduzetničke zone i inkubatori, svakako postoji trud i pozitivan pomak u komunikaciji s potencijalnim investitorima koji se mogu na taj način susresti s prvim kontaktom bitnim za pokretanje novih projekata i programa.

4.4 DRUŠTVENI I POLITIČKI MEHANIZAM FUNKCIONIRANJA NALIK NA BIVŠI SOCIJALISTIČKI REŽIM U DOBU OTVORENOG TRŽIŠTA I KOMPETITIVNOSTI

Ovaj faktor predstavlja društveno-političko viđenje funkcioniranja društva i gospodarstva u Hrvatskoj. Već je u prethodnim dijelovima rada prikazano kako su se strukture iz bivše Jugoslavije nastavile i nakon hrvatske neovisnosti. Prvenstveno unutar političke elite, jugoslavenski starosjedioci su nastavili biti prisutni, a onda i pretvorbom poduzeća u državna prije same privatizacije. U ostalim državnim poduzećima, glavni menadžeri su ostali politički podobni, stvorile su se jake klijentelističke veze (Šokčević i Dugalić, 2007: 123) te je od tada do danas prisutna ideja državne kontrole koja ne bi trebala biti toliko prisutna, ako je riječ o državi koja sudjeluju na slobodnom i otvorenom tržištu gdje postoji slobodan tok kapitala. No, takav je stav dosta raširen među građanima i u političkim krugovima.

U anketi objavljenoj 2015. godine u Jutarnjem listu, ispitivanjem je utvrđeno da je 82% ispitanika starijih od 45 godina smatralo da se u bivšoj Jugoslaviji živjelo bolje (Jutarnji.hr, 2015). No, autorica Koleva koja se bavila u svome radu postsocijalističkim društvima koja su prošla tranziciju i transformirala se u demokratska i kapitalistička društva, među kojima navodi i oblik *jugonostalgije* vezane za prostor država bivše Jugoslavije, tvrdi kako nostalgija ima veze sa zamišljanjem utopije koju je komunizam kao takvu i predstavljao, jednu idealnu sliku besklasnog društva. Uz to, navodi kako nostalgija biva najizraženijom kada ljudi shvate da više nikada nema povratka na ono od prije, na ono staro, na ono što je prvo bilo poznato u životu te da čak ne mora nužno biti povezana s potporom starom političkom sistemu. Ljudi koji su tada proživljavali svoje djetinjstvo i mladost, najupečatljivije godine ljudskog života, a onda prošli

jednu veliku promjenu, jedan veliki zaokret, osjećaju nostalgiju za prošlošću, ne nužno jer je bilo bolje, no obrasci ponašanja ostaju, nešto što se ukorijenilo ne može se promijeniti preko noći (Koleva, 2011: 417-422). Iako valja spomenuti da je Hrvatska od 60-ih do 80-ih godina doživjela rast industrijalizacije pa shodno i boljitak u osobnom privređivanju (Tica, 2002), činjenica je da ideološko socijalistički način funkcioniranja više nigdje u svijetu nije mogao ići u korak s napretkom i modernizacijom zapadnih, otvorenih tržišta koja su kreirala novi svijet mogućnosti te je zato socijalizam propao. Od tada je inovativnost zahvatila svijet, poduzetnički impuls se raširio i pokazao svoju vrijednost.

Iako je Hrvatska država u svom određenju socijalna, ima zdravstveni, mirovinski i obrazovni sustav koji je otvoren za sve građane, također je članica Europske unije kojoj je temelj slobodan tok kapitala, ljudi, robe i usluga gdje je cilj povećavati produktivnost i strane investicije, a od toga i Hrvatska ima višestruke koristi, u Hrvatskoj kao što je navedeno, još postoji prisutnost socijalističkog načina funkcioniranja. Uz to, može se i spomenuti društveni fenomen zvan „hrvatski jal“. Hrvatski povjesničar i pisac Vjekoslav Kljajić napisao je u svome djelu Deset zapovijedi majke Hrvatske sljedeću rečenicu: “Hrvatska je zavist daleko na zlu glasu, te nam se svijet zbog nje već i podrugiva. A što je još gore, hrvatski je jal otac još težim grijesima: kleveti, potvori, zlobnom douškivanju i još zlobnijem opadanju“ (Kljajić, 1917). Postoji i taj dio mentaliteta zamjerenja uspjeha i napretka što koči zdravu konkurenciju među ljudima. Ovo su politološko-društveni fenomeni vrijedni spomena kako bi se moglo vidjeti pozadinsko stanje, a koji može pripomoći općem razumijevanju. Ovakav mentalitet možda i ne shvaća moć i snagu uspješnog privlačenja stranih investicija koje nose korist čitavom društvu i gospodarstvu.

5. STRUKTURA IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA U HRVATSKOJ

Prikazani ekonomski i politički faktori djelovali su na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj, ali i na sami dotok investicija. Uz to, valja spomenuti kako su izvanjske okolnosti poput Domovinskog rata, globalne financijske krize 2008./2009. pa i posljednji primjer COVID-19 pandemije, utjecali na sveopću atmosferu privlačenja kvalitetnih investicija. No, pored takvih okolnosti, Hrvatska je u međuvremenu postala članicom Europske unije 2013. godine, produbila je svoju integraciju u Transatlantskim organizacijama, 1.1.2023. uvela je euro kao svoju valutu, što je učinilo da sve to potakne Hrvatsku ka otvaranju novim investicijama te da postane privlačnija ulagačima (Tica i dr., 2020: 52-54).

U ovakvoj analizi fokus je ipak na ekonomskim i političkim faktorima, a ne toliko na izvanjskim okolnostima jer postoji razlika između zemalja koje imaju manju korupciju, dublju integraciju, tržišno prilagođeniji model obrazovanja, digitaliziraniju javnu administraciju i veću produktivnost u vremenima kriza i opasnosti, dok zemlje koje se s navedenim faktorima teže bore, teže podnesu krize te osjete veći udar na svoje gospodarstvo i investicije. Iako, činjenica je da je dotok stranih investicija u Hrvatsku bio vrlo visok 2007./2008. godine pred udar financijske krize, kada je iznosio 3,5 milijarde eura. Jasno je da su od tada Hrvatskoj trebale godine da se trgne iz teške recesije koja ju je zahvatila (2020: 54).

U Hrvatskoj je kronološki gledano od njezina osamostaljenja, zabilježen veći broj *brownfield* ili portfolio investicija koje su se bazirale na otkupljenju već postojećeg pogona ili oformljenje organizacije uz manje potrebnih dodatnih ulaganja. Procesom privatizacije državnih poduzeća to je bio najočiti primjer. U Hrvatskoj su jedne od takvih najpoznatijih investicija one vezane za prodaju Telekoma te prodaju banaka iz hrvatskog u strano vlasništvo. Problematika većeg opsega takvih investicija opisana je u prvome dijelu rada, a to je upravo ono što prevladava u Hrvatskoj. Takva vrsta investicija ima manju moć utjecaja na rast hrvatske produktivnosti i na rast hrvatskog BDP-a jer se većina dobiti prelijeva u strane zemlje odakle dolazi investitor. Statistike pokazuju da u Hrvatskoj nema dovoljno velik udio *greenfield* investicija koje bi stvarale dodanu vrijednost i tako odašiljale signale drugim investitorima da je Hrvatska poželjna zemlja za takvu vrstu ulaganja. Hrvatska se još uvijek bori s činjenicom da *greenfield* investicije koje i dođu u Hrvatsku, koje bi trebale biti unosnije, češće se zadržavaju na nižim iznosima. Jedan primjer investicije koja poboljšava tu strukturu je investicija u farmaceutsku tvrtku Teva/Pliva koja je dio jednog od najunosnijih sektora, farmaceutskog, gdje se stvaraju visoko traženi proizvodi koji su visoko dodane vrijednosti te zapošljavaju ljude koji su visokoobrazovani te koji samim time imaju i veće plaće koje pozitivno utječu na standard života i povećanje državnog proračuna s potrebnim naknadama za njihove plaće (Tica i dr., 2020: 55-59).

Investicije u Hrvatskoj su najaktivnije u sektorima poput turizma, telekomunikacija i energetike. Hrvatska je turistička zemlja, jasno je prikazano da se i previše gospodarski oslanja na dobit i rast od turizma, ali hrvatska obala privlači veći broj stranih ulaganja. Bitno je u tom spektru orijentirati se na one unosnije investicije koje neće biti niže vrijednosti, nego prije trenutka početka ulaganja. Ova uvertira dovodi do zanimljivih statističkih podataka iz 2020. koji pokazuju da su strane investicije u Hrvatskoj nejednako geografski raspoređene. Čak 73% prihoda izravnih ulaganja zabilježeno je u gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. Zagreb je

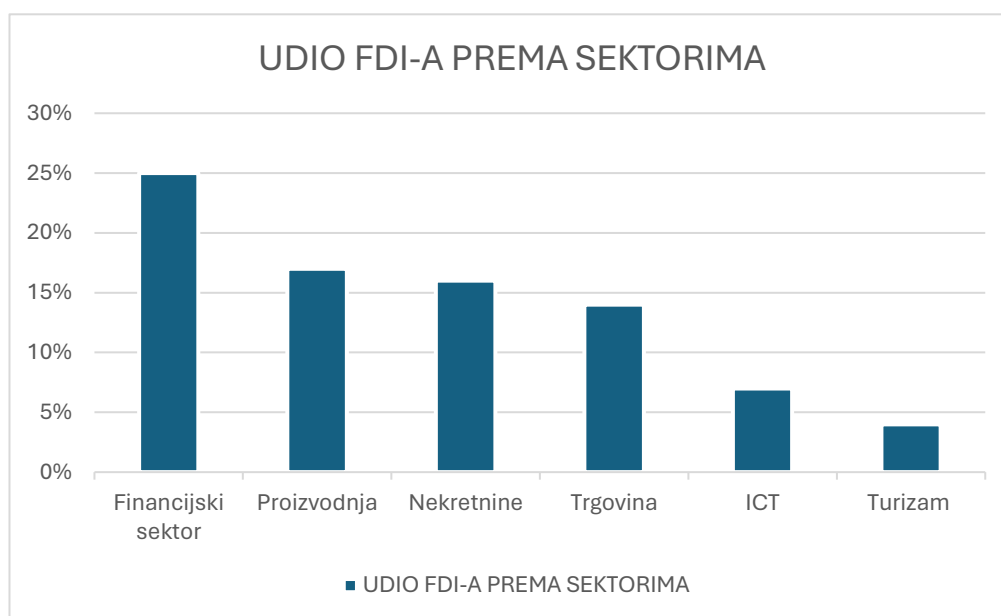
glavni grad Hrvatske s najvišim brojem stanovnika, najurbaniji dio države koji shodno time i uspijeva privući investicije. Hrvatska je izrazito centralizirana država te je to samo još jedan pokazatelj toga. Zanimljivo je da je Istra snažnija po broju ulaganja nego Split koji je drugi hrvatski grad po veličini, budući da udio populacije koji živi u Istri čini 5% populacije Hrvatske, a sveukupno 4% prihoda od investicija, a Split s 11% udjela populacije, daje tek 3% prihoda od investicija. Turizam ne smije biti jedina strateška djelatnost Hrvatske, ali, budući da nam je dana komparativna prednost hrvatske prirode i obale, treba osmisliti produktivnije načine privlačenja kvalitetnijih investicija kao što je slučaj u Istri (Tica i dr., 2020: 66-68).

Prema podacima Hrvatske narodne banke, priljev sveukupnog FDI-a u Hrvatskoj u 2022. godini iznosio je 3,67 milijardi dolara, što je ipak manje nego 2021. godine kada je zabilježen iznos od 4,68 milijardi dolara (unctad.org, 2024).

U donjem Grafikonu 1 prikazana je struktura izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj prema podacima UNCTAD-a. Struktura je prikazana u postocima koje čine određene investicije s obzirom na djelatnost. Najviši postotak od 25% sveukupnih investicija zabilježen je u financijskom sektoru koji obuhvaća financijske uslužne djelatnosti, osiguranja i reosiguranja te mirovinske fondove. Zatim slijedi proizvodnja sa 17%, a na trećem mjestu je promet nekretninama koji čini 16% investicija. Od značajnijih sektora su još trgovinski sektor sa 14% te ICT sa 7% i turizam s 4% (unctad.org, 2024).

Kao što je i već naglašavano, investicije koje se više odnose na akviziciju kapitala, poput financijskih investicija, prednjače među izravnim stranim ulaganjima. S obzirom da iza njih ostaje sektor industrije i proizvodnje, ne može se ukloniti dojam da bi se taj omjer mogao još poboljšati te da bi se trebale stvarati politike i uvjeti koji bi povećali udio proizvodnih ulaganja, ali koja bi bila *greenfield* ulaganja s visoko dodanom vrijednosti. Građevinarstvo i nekretnine su razvijen sektor u Hrvatskoj, Hrvati ulažu u nekretnine jer je tržište kapitala nepostojeće, ali taj sektor nije u stanju dati visoko dodanu vrijednost svojim aktivnostima, kao niti trgovina koja je snažno prisutna radi hrvatske turističke orijentiranosti. Industrijski sektor je onaj koji najviše utječe na rast produktivnosti i BDP-a te razvoj tog sektora privlači druge investicije još i više (Tica, 2020:65). Daljnji razvoj hrvatskog ICT sektora mogao bi potaknuti još više inozemnih ulaganja, a napredna ulaganja u tvrtke poput Teve/Plive ili Jabila u Osijeku, može otvoriti put i drugim zainteresiranim investitorima, sugerirajući im tako povoljnu investicijsku okolinu. Pozitivno je što su se i hrvatski mirovinski fondovi pokazali jednim od značajnijih ulagača na tržištu, zbog čega se stvara dodatna korist gospodarstvu (tportal.hr, 2024).

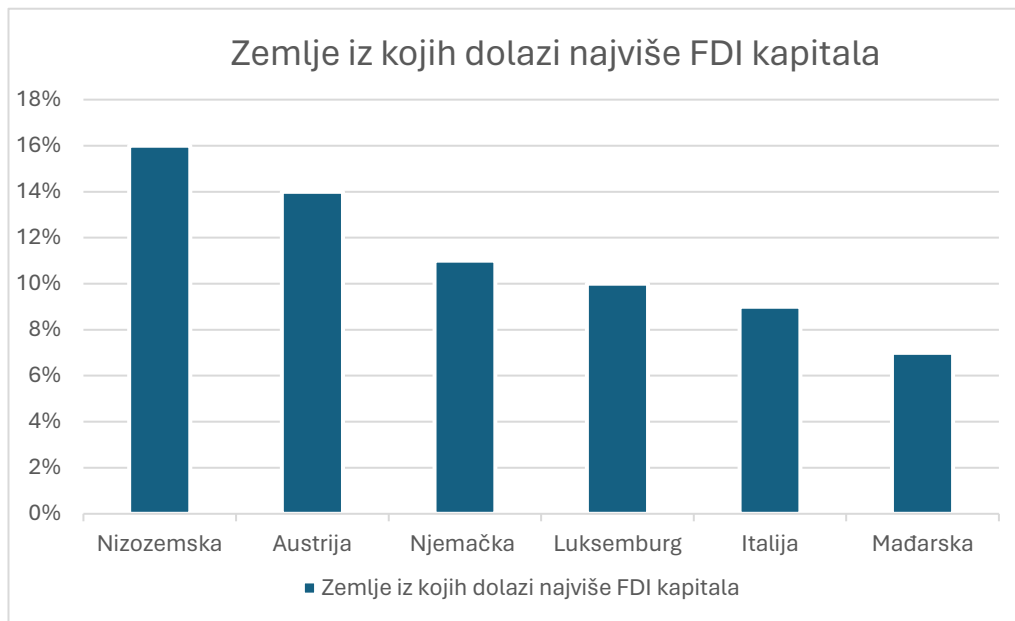
Grafikon 1: Struktura FDI-a u Hrvatskoj, prikazana prema sektorima, u postocima

Izvor: UNCTAD, 2024

Važno je i spomenuti i strukturu zemalja koje najviše ulažu u Hrvatsku. Hrvatska prema svojoj geografskoj poziciji te prema tome što je dijelom Europske unije, gravitira zemljama europske jezgre koje shodno tome i najviše ulažu u Hrvatsku. Nizozemska, Austrija, Njemačka, Luksemburg, Italija i Mađarska su zemlje koje prema izračunima prednjače u investiranju na području Hrvatske te su neke od najznačajnijih investicija, upravo kapital koji dolazi iz ovih zemalja. Cjelokupna slika strukture zemalja ulagačica je prikazana ispod u Grafikonu 2 prema podacima UNCTAD-a. Ono što je Hrvatskoj sada otvorilo nova vrata jest postajanje Hrvatske dijelom Schengenskog prostora te uvođenje eura kao svoje valute u 2023. godini. Kako navode iz Ernst&Young Odjela strateških usluga za Lider.hr u veljači 2024., ovakav pomak Hrvatske pokazuje uspjeh u materijaliziranju tih prednosti. Naglašavaju kako više ne postoji rizik tečaja što je stranim investitorima bitna olakotna okolnost, povezanost Hrvatske se pojednostavila te je pristupačnija zemljama EU jezgre kojima je Hrvatska izvrsna točka iz koje se može širiti utjecaj i na ostatak jugoistočne regije. No, šalju i upozorenje da je u tom slučaju najvažnije jasno odrediti plan kakve investicije Hrvatska treba i želi ili će se investicije odvijati stihijski bez sektorskog usmjerenja (Lider.hr, 2024).

Grafikon 2: Struktura zemalja iz kojih dolazi kapital za FDI u Hrvatskoj, prikazana u postocima

Izvor: UNCTAD, 2024

6. PRIKAZ MOGUĆIH POLICY SMJERNICA

Da Hrvatska privuče još više investicija, a posebno ozbiljnih investicija visoko dodane vrijednosti, potrebne su promjene *policy* smjernica. Zbog toga se u ovome dijelu rada nalazi prikaz mogućih *policy* smjernica kako bi se vidio njihov mogući odraz na djelovanje predstavljenih ekonomskih i političkih faktora. Prije svega, strani ulagači obraćaju pozornost na političko i ekonomsko stanje društva, a često politički faktor presuđuje jer je on temelj dobrog ekonomskog smjera. Kod investiranja se radi o alokaciji velike količine vrijednog kapitala u neko drugo područje gdje postoji određeni cilj koji se treba dostići, a postoje i mogući rizici u poslovanju. Ulagачi su stoga pažljivi prema svome kapitalu i ne žele dodatne zapreke i probleme koje može stvarati neefikasni državni aparat. Jedan politički sustav i gospodarstvo da bi bili primamljivi za ulaganje i otvaranje novih radnih mjesta, moraju imati jasnu strategiju borbe protiv korupcije koju će sami provoditi posebno na političkoj razini, gdje oni koji imaju ovlast donošenja odluka i usmjeravanja *policy* procesa, moraju slijediti etičke i zakonske odredbe. Na taj se način u donošenju zakona i propisa ne pogoduje određenim slojevima, već se gleda na učinkovitost i potrebnost tih propisa koji se na kraju odnose i na ulagače kojima

odgovara dosljednost i transparentnost. Pravosudni sistem kao jedna od grana vlasti mora biti neovisan kako bi mogao štititi ustavnost države od zarobljavanja te iste države od strane političkih te odabranih poslovnih elita (Tica i dr., 2020: 52).

U Hrvatskoj bi ovi uvjeti bili temelj temelja mijenjanja smjera javnih politika i otvaranja novih mogućnosti u daljnjem gospodarskom razvoju, među kojima su jedna od ključnih stavki strane investicije. Hrvatska se bori s korupcijom unutar svoje političke sfere koja štiti poslovne pojedince, nalazi se u zapetljanom vrtlogu brojnih izmišljenih državnih radnih mjesta, prevelike javne uprave, neefikasnog pravosuđa koje kasni ili i ne započinje s procesuiranjem onih koji su umiješani u kriminalne radnje koje oštećuju državu, tj. državni proračun i porezne obveznike. Hrvatska kao i sve zemlje dobiva upute GRECA – Skupina država protiv korupcije, ali ih nedovoljno uspješno implementira (Poslovni.hr, 2021). Da bi investitori imali više povjerenja za ulaganje kvalitetnog i velikog kapitala u Hrvatsku, hrvatsko društvo mora krenuti od temelja, da se za početak usvajaju smjernice u suzbijanju korupcije, povlaštenog poslovanja i efikasnije administracije. Također, razvijanje svijesti svih građana da utječu na izborni proces ne samo svojim sudjelovanjem na izborima, nego osvještavanjem važnosti informiranja iz više vrsta izvora, da sami slijede etičke i zakonske norme koje onda očekuju i od onih na vlasti da ih se pridržavaju. Politički stabilno okruženje bez većih trzavica i sa većinski zakonitim procesima je ulagački primamljivo okruženje.

Razumijevanje ovih političkih faktora i rad na promjeni smjera kojima se kreiraju javne politike, utjecao bi i na ekonomsku stabilnost. Privlačenje kvalitetnih investicija bilo bi pojednostavnije te bi državna poduzeća počela više pratiti kvalitetu izvedbe, otvarali bi se domaćim i stranim stručnjacima u unapređenju svojih funkcija, turizam bi imao potencijala početi težiti od masovnijeg prema održivijem s investicijama više vrijednosti koje bi donosile i više prihoda BDP-u, a svaka nova *greenfield* investicija utjecala bi na rast produktivnosti, a država bi se odvažila ulagati veće iznose u istraživanje i razvoj što još više ubrzava gospodarski rast i razvoj (Šonje, 2024).

Neke od najvažnijih promjena *policy* smjernica bile bi vezane za reformu obrazovanja, javne administracije, na ulaganje države u R&D te demografske mjere u vidu zadržavanja, povratka i privlačenja ljudi. U području obrazovanja važno je uspostaviti komunikaciju između tržišta i obrazovnih institucija. U srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju postoji sraz između potrebnih zanimanja i mjesta na programima koja se nude, ali i nepostojanje kvalitetnog usmjerenja učenika i budućih studenata. Nije do kraja razvijen sustav ljudi koji bi pratili zahtjeve tržišta rada, ali u isto vrijeme i impulse koji dolaze od procjena vodećih svjetskih

organizacija u vezi zanimanja važnih za budućnost brzo razvijajućeg svijeta. Postoji konstantna potreba na hrvatskom tržištu za strukovnim i obrtničkim zanimanjima koja prema prognozama neće nestati u budućnosti, a nedovoljno se radi na usmjerenju učenika na upisivanje tih srednjoškolskih programa. Isto vrijedi i za preveliku dostupnost mjesta na fakultetima nedeficitarnih zanimanja, dok je na deficitarnim fakultetima broj nedostatan. Potrebni su javnopolitički programi koji bi se učinkovito fokusirali na rješavanje ovih problema, a za to je potrebna i spremnost da se u određenim usmjerenjima smanjuje ili povećava broj zaposlenih nastavnika i profesora za što je potrebna politička odvažnost. Treba pohvaliti pokretanje dualnog modela obrazovanja vezanim za strukovna zanimanja u srednjim školama gdje poduzetnici dobivaju neoporezive poticaje za nagrade, stipendije i naknade za rad učenika u njihovim poduzećima za vrijeme obrazovanja. Također, potreban je jači javnopolitički diskurs o važnosti cjeloživotnog obrazovanja i mogućnosti prekvalifikacija u skladu s modernim zahtjevima tržišta rada kako bi se utjecalo na teže zapošljive pojedince ili viškove u određenim zanimanjima (Šonje, 2024: 90-94). Bolja struktura obrazovanih ljudi, omogućila bi i širu lepezu mogućih investicija u Hrvatskoj.

Reforma javne administracije i daljnja digitalizacija je jedan od najvažnijih preduvjeta privlačenja kvalitetnih ulaganja. Jačom digitalizacijom, moglo bi se djelovati i na smanjenje viška zaposlenih koji ne pridonose kvaliteti izvedbe rada javne uprave. Treba poticati pojačano ulaganje privatnih poduzeća u digitalizaciju i to da se porezno priznaju troškovi u korištenju potrebnih softverskih aplikacija, a za to je važno i ubrzati omogućavanje široke dostupnosti širokopojasnog interneta velikih brzina navedenog unutar Nacionalnog plana oporavka i otpornosti do 2027. Kao što je već bilo spomenuto u prethodnim dijelovima rada, *policy* odlučitelji moraju postaviti za cilj digitaliziranje regionalnih koordinacijskih centara za investicije jer su trenutno razlomljeni i nepovezani te investitoru ne dobivaju brze informacije o svojim zahtjevima jer nema međusobne suradnje. Takav fragmentirani sustav mora stvoriti jedinstvenu bazu podataka koja bi bila prva točka otvaranja Hrvatske ka investicijama, to bi bio jedan veliki projekt koji bi povezivao više resora, ali je nužan ako se želi doseći pristojna razina efikasnosti (Šonje, 2024: 113-120).

Demografska slika je bolna situacija za Hrvatsku u pogledu stanja na tržištu rada i ponude radnika stranim i domaćim ulagačima te poduzetnicima. Godine i vrijeme se ne mogu vratiti, ne može se odjednom nadomjestiti veliki broj iseljenih Hrvata, može se govoriti o političkim i ekonomskim greškama u posljednjih 10 ili 30 godina, ali trenutno je najvažnije početi djelovati i stvarati strategije i smjernice koje to mogu polako mijenjati. Uz objašnjeni pristup modelu

obrazovanja, trebalo bi omogućiti pružanje dodatnih poticaja poduzetnicima koji bi razradili ciljani program zapošljavanja Hrvata povratnika, zatim proširiti mogućnosti poslodavaca da omoguće sufinanciranje vrtića svojim zaposlenicima, ponuditi širu lepezu europskih i domaćih sredstava koja bi bila namijenjena za stipendije studenata koje bi pružali poslodavci shodno svojim djelatnostima i studentima koji su u tim područjima, raditi na strategijama stvaranja fleksibilnijeg tržišta s konkretnim pozivom na prekvalifikacije i korištenje vaučera za obrazovanje za ljude koji su dugotrajno nezaposleni ili pripadaju nedeficitarnim djelatnostima. Na taj način bi se djelovalo i na prerani odlazak u mirovinu te na ostajanje žena starijih od 55 na tržištu rada. Ne smije se zanemariti otvorenost hrvatskih državnih i privatnih poduzeća prema zapošljavanju stranih eksperata koji sa sobom nose iskustvo koje nedostaje u Hrvatskoj što znači da bi se trebalo raditi na bržem procesu priznavanja diploma i licenci od strane regulatora i komora, a to će biti sve važnije hrvatskom pristupanju OECD-u. Dolazak stranih radnika neće tako skoro prestati te je krajnje vrijeme da se započne institucionalna koordinacija kako bi se strani radnici mogli integrirati u hrvatsko društvo, a to bi moglo biti ostvarivo uz financiranje obrazovnih programa i jezičnih tečajeva od strane poslodavaca uz porezno rasterećenje (Šonje, 2014: 19-25).

Na kraju, ulaganje države u istraživanje i razvoj jedan je od ključnih pokazatelja odlučnosti države da potiče stvaranje nove tehnologije i usmjeravanje svojih stanovnika ka zanimanjima budućnosti. Europska unija u okviru digitalne i zelene tranzicije drži ulaganje u R&D kao jednu od najvažnijih točki kako bi ta tranzicija bila i pravedna. Kada bi kreatori javnih politika kontinuirano iznosili važnost R&D-a u javnost, poticala bi se diskusija o toj temi što također pridonosi poslovnoj atmosferi koja dopire do stranih ulagača (Šonje, 2024: 37).

7. ZAKLJUČAK

U ovome diplomskom radu, cilj je bio dati odgovor na istraživačko pitanje o tome koji ekonomski i politički faktori djeluju na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj. Zato je na početku rada iznesena definicija izravnih stranih ulaganja kao prekograničnih investicija gdje je vlasnik kapitala iz jedne zemlje, a investira se u drugoj zemlji (Kerner, 2014). Također, operacionaliziran je i pojam *policy* smjernica gdje je objašnjeno da su javne politike temelj funkcioniranja države te da postoje različiti resori kojima država upravlja i rukovodi, a faza formulacije javne politike se ističe svojom kreacijom *policy* smjernica koje utječu na krajnji

uspjeh implementacije politike (Petek i Petković, 2014). Međutim, postoje određeni ekonomski i politički faktori koji djeluju na gospodarsku dinamiku, a u ovoj studiji slučaja – na strukturu investicija u Hrvatskoj.

Odabrana su četiri ekonomska i četiri politička faktora koja se smatraju snažnim utjecajima na gospodarsko stanje i privlačenje kvalitetnih investicija. Ekonomski faktori koji su se istaknuli su proces privatizacije u Hrvatskoj, gospodarska dinamika javnih i privatnih poduzeća, produktivnost rada i ulaganje u R&D te gospodarska ovisnost o turizmu i osobnoj potrošnji. Četiri politička faktora koja su predstavljena su institucionalna kvaliteta, zatim struktura tržišta rada i obrazovni model, učinkovitost javne administracije te društveni i politički mehanizam funkcioniranja nalik na bivši socijalistički režim u dobu otvorenog tržišta i kompetitivnosti.

Rezultati su pokazali da se Hrvatska suočava s posljedicama netransparentno provedene privatizacije koja je stvorila jaku korupcijsku i klijentelističku mrežu u hrvatskoj politici i društvu, zbog toga se vidi i razlika u dinamici i efikasnosti između privatnih i javnih poduzeća gdje se javna poduzeća suočavaju da s napretkom tržišta gube svoju konkurentnost u odnosu na privatni sektor. Također, Hrvatska se bori s nižom produktivnošću i snažnim fokusom na turistički sektor koji je vrlo lako krhak (Bendeković, 2000; Šonje, 2019; Gelo i Držić, 2015; Tica, 2020).

Međutim, politički se faktori ističu kao glavni motor utjecaja na gospodarstvo i društvo u cjelini. Hrvatska se suočava s kritikama vezanim za slabu borbu protiv korupcije, ima nedostataka na tržištu rada te u obrazovnom modelu jer se velik broj ljudi odselio, a obrazovanje nije prilagođeno zahtjevima tržišta i zanimanjima koja se razvijaju za budućnost. Velika zapreka su sporost javne administracije i spora digitalizacija, a i socijalistički mentalitet očekivanja države kao spasitelja, partijskog postavljanja menadžera te osjetljivost na uspjeh, ne pridonose u broju i kvaliteti investicija u Hrvatskoj (Jurčić i dr., 2020; Šonje, 2024; Koleva, 2011).

Istraživanja i statistički podaci pokazali su kako ovi faktori utječu na gospodarsku sliku Hrvatske te se pokazuju ključnima u djelovanju na strukturu izravnih stranih ulaganja. Zadnji pokazatelji investicijske karte pokazuju da Hrvatska ima najviše investicija u financijskom sektoru te da nedostaje *greenfield* investicija u industriji i proizvodnji koje donose visoku dodanu vrijednost (Tica, 2020). Stoga se time potvrđuje hipoteza rada da izdvojeni ekonomski i politički faktori zajedno djeluju na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj.

Potrebne su promjene unutar sudstva da se sva djela korupcije i nedozvoljenih radnji kod političke elite sankcioniraju, da svi građani Republike Hrvatske pa tako i državna vlast

odgovaraju pred Zakonom te imaju obvezu slijediti moralne i zakonske norme. Građani najviše utječu svojom političkom participacijom te širim informiranjem. Europska unija te glavne svjetske organizacije te udruženja kojih je Hrvatska dijelom ili tek postaje, zahtijevaju rad na ovim ključnim pitanjima. Rad na ovim pitanjima i kreiranje stabilne političke okoline najviše će utjecati na sliku Hrvatske kao primamljive investicijske destinacije (Tica, 2020; Poslovni.hr, 2021).

Moguća promjena *policy* smjernica najviše se vidi u daljnjoj digitalizacije javne uprave, reformi obrazovanja, konkretnim mjerama za poboljšanje demografske slike te snažnom potporom i ulaganjem države u istraživanje i razvoj (Šonje, 2024). Ako država želi biti globalno gospodarski konkurentna te investicijski snažna da privlači strane ulagače, mora se posvetiti kreiranju kvalitetnih *policy* smjernica u ovim javnim politikama.

Pozitivno je što je Hrvatska kandidat za članicu OECD-a, uhvatila je ritam u iskorištavanju fondova Europske unije, pristupila je Schengenu te je uvela euro kao svoju valutu čime je konkurentnija na tržištu. Isto tako, ističe se njezina važnost u opskrbi energentima od početka ruske invazije na Ukrajinu, slovi za jednu sigurnu zemlju, počinje se otvarati i migrantskim radnicima koji dolaze raditi u Hrvatsku, a ponovno se javlja i važnost Inicijative tri mora gdje se Hrvatska pokazuje kao strateška članica na jugu (3seas.eu, 2024).

Vidljive su i promjene u turističkom sektoru koji se polako transformira te se okreće održivom hotelskom smještaju, ali i uz turistički rast, struktura BDP-a za 2023. godinu pokazuje rast i neturističkog izvoza u kojem prednjači ICT sektor, komunikacijske, prijevozne i građevinske te arhitektonske usluge (arhivaanalitika. hr, 2024). Sve su to gospodarske mogućnosti kojima se Hrvatska otvara i koje su pozitivne, ali mora raditi na rješavanju dubokih političkih problema koji imaju efekt na ekonomsku sliku. Zaključujem da je od važnosti i da sami građani promijene svoj fokus i postanu proaktivni. Važno je da se educiraju, da se informiraju o mjerama zapošljavanja, o potporama za poduzetnike početnike, da oni budu ti koji očekuju i zahtijevaju promjenu školskog sustava u kojemu bi htjeli više poduzetništva i financijske pismenosti za mlade. Smatram da se time mijenja svijest cjelokupnog društva i da se time povećava dinamičnost koja bi mogla proizvesti pozitivne efekte i signalizirati ulagačima dobru klimu.

8. LITERATURA

- Bendeković, Jadranko (2000) Privatizacija u Hrvatskoj. *Ekonomski pregled* 51(1-2): 55-90.
- Budak, Jelena (2016) Korupcija u javnoj nabavi: trebamo li novi model istraživanja za Hrvatsku? *Ekonomski pregled* 67: 306-327.
- Buterin i dr., (2019) Kretanje osobne potrošnje na primjeru odabranih članica EU-a. *Zbornik Sveučilišta u Rijeci* 7(1): 271-285.
- Demekas, Dimitri i dr. (2007) Foreign direct investment in European transition economies— The role of policies. *Journal of Comparative Economics* 35(2): 369-386.
- Galičić, Vlado (2015) Tourism in Croatia: Truths and Misconceptions. *Informatol* 48(1-2): 78-94.
- Gelo, Tomislav i Družić, Marko (2015) Ukupna faktorska produktivnost sektora hrvatskoga gospodarstva 1. *Ekonomska Misao i Praksa* 24(2): 327-344.
- Gregurek, Miroslav (2001) Stupanj i učinci privatizacije u Hrvatskoj. *Ekonomski pregled* 52(1-2): 155-188.
- Halmi, Aleksandar (2013) Kvalitativna istraživanja u obrazovanju. *Pedagogijska istraživanja* 10(2): 204-217.
- Harms, P. i dr. (2017) Good and useless FDI: The growth effects of greenfield investment and mergers and acquisitions. *Review of International Economics* 26(1): 7–59.
- Jurčić, Ljubo i dr. (2020) Impact of Institutional Quality on Foreign Direct Investment Inflow: Evidence from Croatia. *Business Systems Research* 11(1): 44-58.
- Kerner, Andrew (2014) What We Talk About When We Talk About Foreign Direct Investment. *International Studies Quarterly* 58: 804–815.
- Klaić, Vjekoslav (1917) *Deset zapovijedi Majke Hrvatske*.
- Koleva, Daniela (2011) Hope for the Past? Postsocialist Nostalgia 20 Years Later. U: Lang, Peter (ur.) *20 Years After the Collapse of Communism: Expectations, Achievements and disillusions of 1989* (str. 417- 434).

- Pavić Željko i Šundalić, Antun (2021) *Uvod u metodologiju društvenih znanosti: Drugo dopunjeno izdanje*. Osijek: Krešendo. (str. 71-86; 243-260).
- Petak, Zdravko i Kotarski, Kristijan (2018) Croatia's Post-communist Transition Experience: The Paradox of Initial Advantage Turning into a Middle-Income Trap. U: Petak, Zdravko i Kotarski, Kristijan (ur.) *Policy-Making in the European Periphery* (str. 1-27).
- Petek, Ana i Petković, Krešimir (2014) *Pojmovnik javnih politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Šokčević, Šimo i Gugalić, Vladimir (2007) *Privatizacija društvenog/državnog vlasništva – (ne)uspjeli tranzicijski proces?* Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
- Šonje, Velimir (2018) The Competitiveness of the Croatian Economy: A Comparison of Private and Public Sector Enterprises. U: Petak, Zdravko i Kotarski, Kristijan (ur.) *Policy-Making in the European Periphery* (str. 207-226).
- Šonje, Velimir (2024) *Bijela knjiga*. Zagreb: Društvo stranih ulagača u Hrvatskoj.
- Tica, Josip (2002) Dinamika i kontroverze gospodarskog razvitka Hrvatske. U: Družić, Ivo (ur.) *Znanstveni skup stabilizacije, participacije i razvoja* (str. 107-125).
- Tica, Josip i dr.(2020) FDI in Croatia. U: Deichmann, Joel (ur.) *Foreign Direct Investment in the Successor States of Yugoslavia: A Comparative Economic Geography 25 Years Later* (str. 51-77).
- Tomljanović, Marko (2017) Ulaganje u istraživanje i razvoj – čimbenik gospodarskog rasta Republike Hrvatske. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu* 15(1).
- Toshkov, Dimiter (2016) *Research Design in Political Science*. London: Red Globe Press.

Mrežni izvori:

3seas.eu (2024) <https://3seas.eu/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Arhivanalitika.hr (2024) <https://arhivanalitika.hr/blog/drzavna-poduzeca-na-prekretnici/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Arhivanalitika.hr (2024) <https://arhivanalitika.hr/blog/hrvatski-turizam-u-doba-pandemije-osvrtna-2020-i-pogled-na-2021/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Arhivalitika.hr (2024) <https://arhivalitika.hr/blog/realni-bdp-je-prosle-godine-rastao-31-a-ne-28-jos-malo-o-turizmu-i-uslugama/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Dnevnik.hr (2024) <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/rezultati-eurobarometra-sto-hrvate-najvise-brine-i-postoje-li-nada-i-optimizam---785615.html> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Ec.europa.eu (2024) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Finance.hr (2024) <https://finance.hr/sto-je-bdp/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Forbes.hr (2024) <https://forbes.n1info.hr/aktualno/kako-popraviti-sustav-javnih-nabava-kroz-koji-godisnje-prode-10-milijardi-eura/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Lidermedia.hr (2024) <https://lidermedia.hr/aktualno/ulaganja-u-istrazivanje-i-razvoj-iznose-tek-0-65-posto-bdp-a-154831> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Lidermedia.hr (2024) <https://lidermedia.hr/biznis-i-politika/hup-rast-investicija-u-istrazivanje-i-razvoj-je-imperativ-predlazemo-povecanje-subvencija-na-razinu-prosjeka-eu-155199> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Lidermedia.hr (2024) <https://lidermedia.hr/biznis-i-politika/moze-li-rast-bdp-a-pogonjen-osobnom-potrosnjom-doseci-cetiri-posto-i-zasto-to-nije-pozeljno-155744> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Lidermedia.hr (2024) <https://lidermedia.hr/tvrtke-i-trzista/jabil-u-osijeku-gdje-je-americki-projekt-medu-10-najvecih-investicija-u-hrvatsku-industriju-149687> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Economist.com (2024) <https://www.economist.com/briefing/2021/01/16/the-case-for-more-state-spending-on-r-and-d> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Jutarnji.hr (2015) [https://www.mirovina.hr/mirovine/sve-vise-zaposlenih-na-jednog-umirovljenika-dolazi-135-radnika/](https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/anketa-a-sto-vi-mislite-ovo-istrazivanje-tvrdi-82-posto-starijih-od-45-godina-smatra-da-se-u-jugoslaviji-zivjelo-bolje-373603)))))))))))))))))))))))))) Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.</p><p>Mirovina.hr (2024) <a href=) Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Poslovni.hr (2024) <https://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatska-nije-zadovoljavajuce-provela-nijednu-preporuku-o-sprjecavanju-korupcije-4318143>

<https://www.statista.com/statistics/732269/worldwide-research-and-development-share-of-gdp-top-countries/#:~:text=In%202022%2C%20Israel%20is%20expected,4.5%20percent%20of%20their%20GDP>. Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

tportal.hr (2024) <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/gitone-adriatic-kupio-53-94-postodionica-liburnia-riviera-hotela-20190711> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

tportal.hr (2024) <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/pbz-prodao-udjele-u-intesa-sanpaolocardu-i-vub-asset-managementu-20161215> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

transparency.org (2024) <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/hrv> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

vecernji.hr (2024) <https://www.vecernji.hr/vijesti/demografski-slom-u-10-godina-iz-hrvatske-je-iselilo-370-tisuca-ljudi-najvise-u-jednu-europsku-zemlju-1495355> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Vecernji.hr (2024) <https://www.vecernji.hr/vijesti/valamar-ulaze-u-pical-139-a-u-resort-narabu-54-miljuna-eura-1750206> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Tportal.hr (2024) <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/provjerili-smo-kako-ulazu-menadzerimirovinskih-fondova-i-koje-su-dionice-bile-hit-foto-20240318> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

UNCTAD.ORG (2024) <https://unctad.org/> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Worldbank.org (2024) <https://documents1.worldbank.org/curated/en/501721557239562800/pdf/Croatia-Country-Partnership-Framework-for-the-Period-of-FY19-FY24.pdf> Pristupljeno od 17.03.2024. do 14.05.2024.

Pravni akti:

Hrvatski Sabor (1996) Zakon o privatizaciji NN 21/1996.

Hrvatski Sabor (1992) Zakon o Hrvatskom fondu za privatizaciju NN 89/1992.

9. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Izravna strana ulaganja (Foreign Direct Investment – FDI) su jedan od glavnih temelja gospodarskog razvoja zemlje. Strani investitori donose novi kapital, znanje i iskustvo u zemlju primateljicu investicije te se time generiraju nova radna mjesta. Postoji razlika između ulaganja koja stvaraju visoko dodanu vrijednost pa se nazivaju *greenfield* investicijama te *brownfield* i *portfolio* investicije koje iskorištavaju postojeći kapital i nisu bazirane na visokotehnološkim procesima. Cilj svake države je imati što kvalitetniju strukturu investicija, odnosno da prevladavaju *greenfield* ulaganja jer time povećavaju gospodarsku konkurentnost. Kako bi gospodarstvo bilo pogodno za strane investitore, bitno je održavati dobru investicijsku klimu uslijed međudjelovanja različitih ekonomskih i političkih faktora. Stoga je cilj ovoga rada pokazati koji ekonomski i politički faktori djeluju na strukturu izravnih stranih ulaganja u Hrvatskoj kao studiji slučaja. Proces privatizacije u Hrvatskoj, gospodarska dinamika javnih i privatnih poduzeća, ulaganje u istraživanje i razvoj – R&D te gospodarska ovisnost o turizmu i osobnoj potrošnji, istaknuti su kao ključni ekonomski faktori. Najvažniji prikazani politički faktori su institucionalna kvaliteta, struktura tržišta rada i obrazovni model, učinkovitost javne administracije te socijalistički način funkcioniranja društva u doba slobodnog tržišta i kompetitivnosti. Na kraju rada predstavljena je struktura izravnih stranih ulaganja prema statističkim podacima te su opisane moguće promjene *policy* smjernica koje bi mogle pridonijeti investicijskoj klimi i strukturi u Hrvatskoj.

Ključne riječi: izravna strana ulaganja, FDI, *greenfield*, ekonomski faktori, politički faktori, *policy* smjernice

10. SUMMARY AND KEY WORDS

Foreign Direct Investment (FDI) is one of the main foundations of the country's economic development. Foreign investors bring new capital, knowledge and experience to the country receiving the investment, thereby generating new jobs. There is a difference between investments that create high added value, so they are called *greenfield* investments, and *brownfield* and *portfolio* investments that take advantage of existing capital and are not based on high-tech processes. The goal of every country is to have the best possible investment structure, that is, to predominate in *greenfield* investments, as this increases economic competitiveness. For the economy to be suitable for foreign investors, it is essential to maintain a good investment climate due to the interaction of various economic and political factors.

Therefore, the aim of this paper is to show which economic and political factors affect the structure of foreign direct investment in Croatia as a case study. The process of privatization in Croatia, the economic dynamics of public and private companies, investment in research and development - R&D, and economic dependence on tourism and personal consumption are highlighted as key economic factors. The most important political factors presented are the institutional quality, the structure of the labor market and the educational model, the efficiency of public administration and the socialist way of functioning of society in the age of free market and competitiveness. At the end of the paper, the structure of foreign direct investments according to statistical data is presented, and possible changes in policy guidelines that could contribute to the investment climate and structure in Croatia are described.

Key words: Foreign Direct Investments, FDI, greenfield, economic factor, political factors, policy guidelines